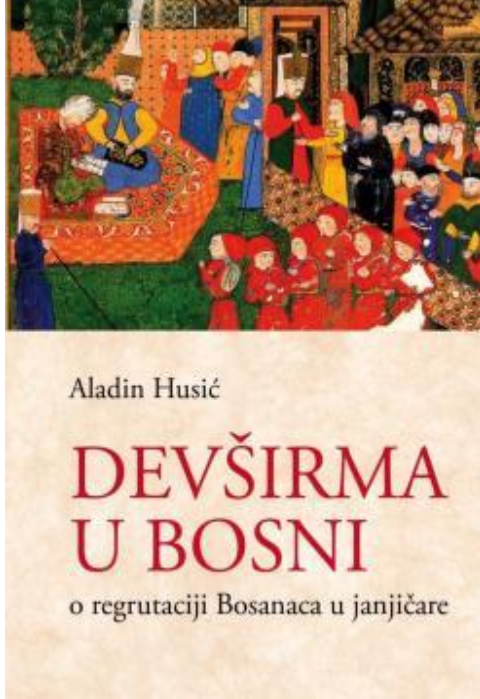

Aladin Husić, *Devşirme u Bosni -o regrutaciji Bosanaca u janjičare- (Bosna'da Devşirme -Bosnalıların Yeniçeri Ocağına Alınmasına Dair-), Saraybosna Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Yayınları, Saraybosna 2023, 164 sayfa, ISBN: 978-9958-626-64-7.*

Behçet LOKLAR*

Geç Ortaçağlardan XX. asra kadar süren Osmanlı Türklerinin Balkan geçmişi, bu coğrafyada derin kültürel, toplumsal, iktisadî, askerî ve siyasî izler bırakmıştır. Bu izler kuşkusuz Balkan kültür dünyasının tarihsel belleğinde de önemli bir yer tutmaktadır. Her kültürde olduğu gibi Balkan coğrafyasında da toplumsal hafızanın olgunlaşmasında tarihyazımının önemli rolü bulunmaktadır. Bu hafızanın ete kemiğe bürünmesinde ise Balkan akademileri bir açıdan merkez konumda yer almaktadırlar.

Balkan akademileri arasında Osmanlı tarihini ve ondan miras kalan meseleleri araştırma çabasının oldukça köklü bir geçmişe sahip olduğu

bilinmektedir. Bu coğrafyada Osmanlı tarihine yönelik çok çeşitli ilgi alanları bulunduğunu kabul etmekle birlikte, toplumsal belleğin şekillenmesinde önemli rolü olan belli başlı meselelere daha çok merak duyulduğu ise

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Tarihi Anabilim Dalı, Edirne, ORCID: orcid.org/0000-0003-0823-8577, E-posta: behcetlokla@trakya.edu.tr

OPEN ACCESS

aşikârdır. Bu ‘popüler’ ilgi alanlarından biri de aslında imparatorluğun direkt Balkan coğrafyasını ilgilendiren devşirme meselesidir.

İmparatorluğunun Gayrimüslim tebaasından Osmanlı acemi ocağına asker devşirilmesi kendi içerisinde zaten birçok ilmî soru işareti barındıran bir konudur ve Türk tarihyazımı başta olmak üzere dünya genelinde bu konu etrafında önemli sayıda ilmî eser neşredilmiştir. Devşirme, özü itibarıyla Hıristiyan unsurları barındırmaktadır ve bu durum Balkan coğrafyasının Ortodoks ve Katolik milletleri arasında konuya özel önem atfedilmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte meselenin Bosna’da aynı zamanda Müslüman bir kimliğe bürünmesi, yani Müslüman çocukların da devşirilebilmesi, bu tarihsel problematiğin daha karmaşık bir hâle gelmesine neden olmuştur. Hâl böyle iken, zaman içerisinde gerek edebî alanda, gerekse de bizatihi tarih alanında devşirme konusu üzerine Balkan akademilerinde ve Bosna-Hersek tarihyazımında önemli sayıda eser neşredilmiştir.

Saraybosna Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsünün mevcut müdürü Prof. Dr. Aladin Husić tarafından devşirme meselesinin Bosna veçhesine değinen son eser, bu önemli konunun tarihsel problematiklerine cevap bulmaya çalışması açısından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Yazar, enstitü bünyesinde uzun süredir yürüttüğü araştırmalar neticesinde yazdığı kitabını şu başlıklar altında kaleme almıştır: *Giriş* (ss. 7-12), *Tarihyazımında Devşirme Meselesi* (ss. 13-53), *Devşirme Meselesine Farklı Perspektiflerden Yaklaşımlar* (ss. 54-65), *Devşirmenin Uygulanma Dönemleri* (ss. 66-73), *Bosna’da Devşirme Uygulamaları* (ss. 74-100), *Devşirme Sürecinde Gayrimüslimler* (ss. 101-106), *Bosna’da Devşirme Meselesine Dair Diğer Bazı Sorular* (ss. 107-127), *Sonuç* (ss. 128-130).

Yazar, bizim de yukarıda kısaca vurgulamaya çalıştığımız gibi devşirme meselesinin tarihyazımı içerisinde oldukça problematik bir konu olduğunu kabul etmekle sözlerine başlamaktadır. Osmanlı bürokrasisinin Gayrimüslim çocukları devşirip acemi ocağına alması meselesi, Hıristiyan Balkan halklarının tarihsel hafızasında ‘negatif’ bir algı oluşturduğu bugüne kadarki mevcut literatürden bilinmektedir. Tarihyazımlarının da bu olumsuz algıyı akademik manada pekiştirdikleri yazar tarafından kabul edilmektedir. Kendisinin ise ön yargısız bir şekilde arşiv kaynakları eşliğinde devşirme uygulamasına sahadan göstermeye çalıştığı örnekler üzerinden cevap bulmayı amaçladığını iddia etmektedir.

Balkanlar’da XIX. asırdan günümüze kadar katlanarak inşa edilen ulus merkezli karmaşık ideolojik düzlemlerden Osmanlı geçmişine bakma gayreti, modern çağ öncesine ait bir uygulama olan devşirme meselesinin anlaşılabilmesinin önüne set çekmektedir. Bu ideolojik engel, Balkan tarihyazımlarının romantik perspektifleri ile beraber alanın domine edilmesine neden olduğu kitapta altı çizilen ön yorumlardan biridir. Gerçekten de kelimenin etimolojisinde böyle bir tanım olmamakla birlikte, Balkan Slav halkları tarafından devşirmeye giydirilen “*danak u krvi*” (kan haracı) gibi pejoratif bir tanım, konunun bilimsel yöntemlerle incelenmesine engel teşkil etmektedir. Balkan coğrafyasından geçen dönemin bazı (hepsi değil) Batılı seyyahlar tarafından vurgulanan bu söylem, bağımsız Balkan devletlerinin tarihyazımlarında tabiri caizse tabu hâline getirilmiştir. Yazar ise bu ifadenin konunun özünün anlaşılabilmesi için tek başına yeterli olmayacağını, devşirme meselesinin her aşaması ile derinlemesine tetkik edilmesinin zaruret arz ettiğini belirtmektedir.

Yazara göre, devşirme gibi önemli bir tarihsel konunun ön yargılar ile anlaşılabilmesi mümkün değildir. Bu süreç, dönemin seyahatnamelerinin yanında devşirme meselesinin ‘diğer’ bir ayağını oluşturan Osmanlı merkez bürokrasinin ürettiği kaynaklar ile beraber incelenmelidir. Fakat, bu noktada da yazar tarafından önemli bir ilmî meseleye değinilmektedir. Devşirme denilen karmaşık mesele, yine sadece imparatorluğun merkez bürokrasisinin ürettiği yeniçeri alımına dair yazılan kanunnameler ile tam olarak açıklığa kavuşturulması imkânsızdır. Zira, Osmanlı devlet görevlileri tarafından acemi ocağına devşirme oğlanı alınması yerelde değişkenlik gösteren bir uygulamadır. Her şeyden önce devşirme meselesini anlayabilmek için öncelikle imparatorluğun coğrafyaya göre değişkenlik gösteren pragmatik yapısının anlaşılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Son kertede tüm bu mesele, dönemin seyahatnameleri ile beraber Osmanlı merkez bürokrasisinin ürettiği yine döneme dair kanunnameler ve zengin arşiv malzemeleri ile kompakt bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Yazar, eserinin her noktasında Osmanlı ‘defterhânesinin’ acemi oğlan alımına dair oluşturduğu zengin koleksiyonlarının, konunun özünün anlaşılabilmesi için en önemli adres olduğu savını bizlere net bir şekilde hissettirmektedir. Dönemin birincil kaynakları sayesinde devşirme sürecinin daha berrak bir şekilde anlaşılabilir olacağı vurgulanmaktadır. Bu kitapta, Bosna’da devşirme uygulamasını anlayabilmek için arşiv defterleri en önemli kaynak grubunu oluşturmaktadır.

Osmanlı makamlarının kendi tebaasından acemi ocağına devşirme alımında, sürecin uygulama dönemlerinden, sistemin yürütülmesine kadar

Bosna'da sancak ve kazalar arasında farklı uygulamalara başvurdukları arşiv kaynakları eşliğinde bu kitapta ortaya konulmaktadır. Bosna'ya özel bir uygulama olarak Müslüman çocuklarından devşirme alınması meselesi ise yazar tarafından özellikle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bosnalı Müslümanlardan acemi ocağına asker alınması, XVII. yüzyılın başlarında kaleme alınan Yeniçeri Kanunnamesi'nden daha önce şekillendiği vurgulanmaktadır. Kendileri de birer Bosnalı olan Hadım Ali Paşa (1450?-1511) ve Hersekzâde Ahmed Paşa'nın (1456-1517) vezirlik dönemlerinde Bosnalı Müslüman çocuklardan acemi ocağına asker alınmaya başlandığı yazar tarafından kabul edilmektedir. Kanunnamenin ise aslında daha önce pratikte yaşanan uygulamaların sadece legal hâle getirilmesinden ibaret olduğu belirtilmektedir.

Osmanlı arşiv kayıtları üzerinden Bosna'da devşirme oğlanlarının nerelerden ve nasıl toplandığı yazar tarafından detaylı bir şekilde arşiv kaynakları eşliğinde analiz edilmektedir. XV. yüzyıl sonlarından XVII. yüzyıla kadar birçok arşiv verisi üzerinden sancak ve kazalar bağlamında acemi oğlan listeleri ve verileri paylaşılmaktadır. Sancaklar arasında devşirme uygulamasının dağılım istatistikleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mesela, 1526 yılında Bosna coğrafyasında, Bosna sancağından 762 (%62,66), Hersek sancağından 385 (%31,66), İzvornik sancağından 58 (%4,68) ve Yeni Pazar'dan 12 (%0,98) kişinin acemi ocağına alındığı yazar tarafından arşiv kaynakları eşliğinde ortaya konulmaktadır. Defterlerdeki isim ve yaş bilgileri sayesinde de devşirmelerin 'kimlikleri' tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analizlerde 12 yaş nadir olmak üzere genellikle 13'den 18 yaşına kadar gençlerden devşirme olarak acemi oğlan alımının Bosna'da tercih edildiği gösterilmektedir. Bu yaş aralığının ise zaman içerisinde (özellikle XVII. yüzyılda) yukarıya doğru tırmandığı görülmektedir. 1604 tarihli arşiv defterine dayanarak yazar, 471 acemi oğlan üzerinden 16,8 yaş ortalamasını tespit etmiştir. Bu durum, aslında Bosna'dan devşirme alımının akli balığ gençler üzerinden ve çoğunlukla isteğe karşılık yapıldığına işaret etmektedir. Devşirme olarak alınan Gayrimüslimler ile Müslüman çocuklarının yaş ortalaması da neredeyse değişmemektedir. Bununla beraber devşirme alımında, uygulama sahasında birtakım usulsüzlüklerin yaşanmasının da doğal olacağı kitapta yazar tarafından kabul edilmektedir.

İmparatorluğun başkentine götürülmek üzere alınan acemi oğlanlarının fizikî özellikleri, seyahatname ve kanunnamelerde "en iyisinin" devşirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu durumun da her zaman için geçerli olamayacağı kitapta belirtilmektedir. Arşiv defterlerinde düşülen orta, uzun, kısa boy veya

başka bir takım tanımlamalar aslında acemi oğlan alımlarının karmaşık bir şekilde uygulama sahasındaki görevlilerin inisiyatifi ile geliştiği ortaya konulmaktadır. Kitapta dikkati çeken önemli tespitlerden biri de devşirme alımının Bosna’da kanunnamelerin aksine şehirlerden de olduğunun ortaya konulmasıdır. Ticaretle uğraşan ailelerin çocuklarının devşirilmemesi meselesi Yeniçeri kanunnamelerine atfen tarihyazımlarında da genel olarak kabul edilmektedir. Fakat genel ön kabulün aksine, Bosna’da kaza merkezlerinden de acemi oğlan alındığı görülmektedir. Bosna şehirlerinde yaşayan ve zanaat ile uğraşan bazı aileler çocuklarını devşirme sistemine dâhil edebilmişlerdir. Ailelerin kendi istekleri ile çocuklarını acemi oğlan olarak Osmanlı ocağına vermesi Bosna’da Müslümanlar ve Gayrimüslimler arasında rastlanabilmekteydi.

Dr. Aladin Husić’in “Bosna’da Devşirme” adlı kitabında, konunun her aşaması için kaynaklar eşliğinde sorulara doğrudan cevap arama isteği göze çarpmaktadır. Bu cevapların sadece dönemin birincil kaynakları üzerinden yapılabileceği ve yine dönemin şartları içerisinde devşirme meselesinin değerlendirilmesi gerektiği özel olarak belirtilmektedir. Kitap, şu yönüyle önemli bir hizmet görmektedir: Devşirme gibi oldukça problemlerle dolu bir tarihsel mesele Osmanlı arşiv kaynakları eşliğinde detaylı bir şekilde ve bilimsel olarak ele alınabileceği burada ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle Dr. Husić’in eseri, Bosna-Hersek tarihyazını içerisinde önemli bir ‘görevi’ yerine getirmektedir. Bosna-Hersek’in yanında Osmanlı tarihi bağlamında Boşnak tarihyazımının dikkatle takip edildiği Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ başta olmak üzere genel olarak Balkan tarihyazımlarına da kitabın hitap ettiği unutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında devşirme meselesinin geçmişte yapıldığı gibi romantik düzlemde değil, tarih disiplini içerisinde arşiv kaynaklarıyla beraber bilimsel metodlarla ele alınabileceğini göstermesi açısından oldukça kıymetli bir çalışmadır. Ayrıca, devşirme usulünün sadece Osmanlı merkez bürokrasisinin ürettiği kanunnameler ile değil, Bosna örneğinde olduğu gibi sahada görülen farklı uygulamalar ile daha net anlaşılabilmesini vurgulaması açısından bir yönüyle Türk tarihyazımına da yol göstermektedir. Tüm bu vasıflarıyla beraber kitabın tarih disiplini içerisinde devşirme meselesine dair önemli ve kalıcı bir etki yapacağı görülebilmektedir.